PROEFSTATION VOOR DE AKKER- EN WEIDEBOUW
WAGENINGEN

HET WINNEN VAN LAND IN HET DELTAGEBIED

Ir.W.D.J.Tuinzing
Rijkslandbouwconsulent voor de
Griend- en Rietcultuur

MEDEDELING Nr. 11 februari 1958

TER INLEIDING

Onder de titel "Grienden, gorzen en slikken" verscheen bijgaand artikel in het Kerstnummer van "Plattelands-Post". Evenals voorgaande jaren had ik gaarne de geboden gelegenheid weer aangegrepen om de lezers op de hoogte te brengen van enige bijzonderheden van het zo typisch Hollandse griend- en rietbedrijf, waarvan de meeste Nederlanders echter zo bitter weinig afweten.

Tevens vloeide uit de pen de formulering van een reeds lang gekoesterde hartewens, dat men in ruime kring toch belangstelling zou mogen krijgen voor het vraagstuk van de landwinning in het Deltagebied en vooral, dat deze belangstelling zich vervolgens in daden zou uiten en hoe eer, hoe beter! Het zijn immers nog slechts weinige jaren, die ons van een sluiting van de zeegaten scheiden en waarin een dergelijk plan ten uitvoer zou dienen te worden gelegd.

Hoe vaak reeds was met hen, die het griend- en rietbedrijf van nabij kennen, van gedachten gewisseld over deze kwestie. Welk een schat van kennis en inzicht bleek bij practici uit dit gebied aanwezig te zijn, waarvan een nuttig gebruik zou kunnen worden gemaakt, indien het tot de vestiging van landwinningswerken aldaar mocht komen.

Nog niet lang geleden leek het al te optimistisch te menen, dat in het zuidwesten van het land arbeidskrachten beschikbaar zouden zijn om hier werkzaamheden op het terrein van de landwinning te gaan uitvoeren. Men kwam er immers reeds griendwerkers en griendhakkers te kort om het meest noodzakelijke onderhouds- en oogstwerk te verrichten. Inmiddels lijkt de tijd, althans wat dit aangaat, gunstiger daarvoor te zijn geworden en menigeen zal in het Deltagebied aan uiterst vruchtdragend werk kunnen worden gezet.

Helaas gaat een verruiming in het aanbod van werkkrachten met een ernstig streven naar bezuiniging gepaard, zodat het meer dan ooit geboden is tussen dringende en minder dringende zaken onderscheid te maken. Welnu, ook van het landwinningswerk in het gebied in kwestie dient de urgentie te worden bepaald.

Als Mededeling van de stichting "Proefstation voor de Akker- en Weidebouw" (P.A.W.) te Wageningen verschijnt onder de titel "Het winnen van land in het Deltagebied" bedoeld artikel in iets uitgebreider vorm nogmaals, met het doel dit pleidooi in de eerste plaats onder de aandacht te brengen van hen, die uiteindelijk zullen moeten oordelen, of een intensieve bevordering van de aanslibbing in onze getijdendelta al dan niet ter hand zal worden genomen, in een gunstig geval tevens de wegen aangevende, waarlangs de nodige geldmiddelen hiervoor verkregen zullen worden.

Moge dit geschriftje het uitgangspunt vormen voor het overleg over deze alweer zo typisch Nederlandse aangelegenheid.

Kale slikken, waarop slechts hier en daar een kuif biezen voorkomt, zou men dicht bepoot willen zien. Elke pol biezen betekent een verhoging in het terrein.

Naar verschillende landen vindt het zorgvuldig gedroogde biezengewas zijn weg.

De grofste biezen uit het gewas worden als kuipersbiezen afgeleverd.

Het beplanten van de slikken doet een begreppeling beter tot haar recht komen.

foto's: Afd. Akker- en Weidebouw, Min.L.V.V.

Een zorgvuldig onderhoud van de rietgorzen draagt veel bij tot het vastleggen van slib.

Elke vier jaar wordt buiten de dijken het griendhout geoogst en aan de snoeipaal afgekort.

Brede greppels tussen de vele, smalle akkertjes der grienden, worden geregeld met kostelijk slik gevuld.

Rijshout vormt waarlijk niet het enige voortbrengsel der hakgrienden.

HET WINNEN VAN LAND IN HET DELTAGEBIED

Griendhout, riet en biezen worden vaak in één adem genoemd. Het is dan ook geenszins een toevallige combinatie van begrippen. Het zijn gewassen, die bijeen horen, althans in het zuidwesten van het land. Men moet ze daar buiten de dijken zoeken, in de Biesbosch en nog veel verder westwaarts in deze zo merkwaardige getijdendelta. Voor griendhout echter met deze beperking, dat het water zoet dient te zijn. Brak water verdraagt dit gewas niet. Droge jaren, waarin de zoutgrens tijdelijk nog verder oostwaarts wordt verlegd, hebben dat telkens opnieuw geleerd. Met biezen en riet is het anders gesteld. Door de aanwezigheid van brak water worden ze weliswaar in hun groei geremd, maar stand houden doen ze toch.

Een dankbaar gebruik maakt de mens van het feit, dat griendhout, riet en biezen in onze getijdendelta thuishoren. Waar nog niets anders te verbouwen valt, leveren juist deze teelten reeds een opbrengst. Niemand zit men ermee in de weg. Begerige blikken rusten op deze terreinen in het algemeen niet. Maar tevens: vrijwel niemand is zich van de grote algemene betekenis van deze onaanzienlijke, buitendijkse cultures bewust.

Menige griendteler heeft met alle drie de teelten te maken. Eeuwenlang reeds heeft hij met griendhout, riet en biezen gewerkt. Van geslacht op geslacht heeft hij volgens oude ervaringen kale slikken met biezen beteeld, aan oudere biezen zijn plantgoed ontlenend, de wortelstokken niet zonder moeite met scherp gereedschap in stukken stekend.

Door geregeld afmaaien van de Heen, een driekant, heeft hij met grote hardnekkigheid zijn biezenplaten tegen indringers trachten te beschermen. Krachtig hebben de biezen de opslibbing bevorderd. Voor de Heen worden de omstandigheden daardoor steeds gunstiger en ten slotte moet de strijd hiertegen worden gestaakt.

De vloer, die in de loop der jaren door een dicht net van wortelstokken in de weke, slecht begaanbare bodem is gevormd, opent de mogelijkheid biezenplaten in rietgorzen om te zetten. Hier wordt een rietzode of een rietspier in de modder weggetrapt, daar een greppeltje gegraven om de drooglegging te bevorderen. Zo wordt de natuurlijke gang van zaken bespoedigd, de natuur een handje geholpen. De rietgroei schrijdt voort, geregeld terrein op de biezen veroverend. Al dichter wordt de stand van het rietgewas. Steeds meer wordt het vloedwater in zijn beweging geremd; vruchtbaar slib bezinkt bij elk getij.

Rietgorzen kunnen tientallen jaren standhouden, mits men ze geregeld en op oordeelkundige wijze begreppelt en tevens zorgvuldig bloot. Waar gunstige factoren samenspelen, kan het riet in de periode van half april tot half augustus drie tot vier meter lang worden. In de loop der tijden neemt de lengte van het gewas weliswaar af, doch het wint aan duurzaamheid en hardheid. Rietmattenmakers, fabrikanten van rietplaten, stucadoors en rietdekkers vinden hier de grondstof voor hun bedrijf.

Alleenheerser blijft het riet niet. Als gevolg van de opslibbing wordt andere planten gelegenheid geboden zich ertussen te vestigen, steeds meer ruimte opeisend. Het gors wordt ten slotte te hoog; met het riet raakt het gedaan.

Als derde gewas is nu het griendhout aan de beurt gekomen. Men gaat tot intensieve begreppeling van het rietgors over; op de verkregen akkers steekt men wilgestekken. Door menselijk ingrijpen wordt de strijd tussen griendhout en riet in het voordeel van het eerste beslist. Mede dank zij de talrijke, diepe greppels, die de griend doorsnijden en waarin het water tot stilstand kan geraken, gaat de opslibbing voort, zij het in vertraagd tempo. Telkens als het griendgewas geoogst is, spreidt men vette modder over de smalle akkertjes uit, de griend bemestend, het onkruid dekkend. Elke vier jaar wordt het griendhout afgehakt. Tientallen jaren kan dit zo voortgaan. Aan de snoeipaal kort de grienhakker het hout af tot schopstelen, bonenstaken, hoephout, werkpalen en tuinlatten. Tophout en zijtakken vormen het rijshout.

De stelselmatige landaanwinning, die op het kale, moeilijk toegankelijke slik begonnen en op het rietgors voortgezet is, wordt in de griend voltooid. Elk geslacht van griend- , riet- en biezentelers heeft - in een bestaan vol ontberingen - zijn steentje aan dit scheppend werk bijgedragen. Wie het geweest zijn, vermeldt de historie niet. Wanneer straks de dijk als een beschermende arm om al die hoog opgeslibde griend- en rietcomplexen heengelegd is en anderen de grond in gebruik hebben genomen, zullen nog slechts wat door het land kronkelende kreken en wellicht een enkele griendwerkerskeet herinneren aan het bedrijf van hen, aan wier taaie volharding deze aanwinst te danken is.

Biezen. Wie spreekt er nu nog over biezen! De zogenaamde rolmatten en zelfs de vlechtmatten, die uit de grove Genemuider bies vervaardigd werden, hebben toch immers reeds lang geleden haar betekenis verloren?

Verschillende soorten rolmatten onderscheidde men: eenvoudige en kleurige matten, bovendien nog de dikke rolmat.

Voornamelijk op het platteland vonden eerstgenoemde twee vormen aftrek, bij voorkeur in Zeeland en Zuid-Holland, in mindere mate in Noord-Holland en Friesland, nauwelijks echter in de oostelijke en zuidelijke provincies. Welvaart op de boerderij in het westen van het land betekende dan ook voorspoed voor de mattenmaker. Aldaar waren deze matten op haar plaats. Op de veelal wat vochtiger vloeren behield de bies immers beter een zekere taaiheid dan in hogere, drogere streken, waar klachten over brokkelige matten niet zouden uitblijven en .... waar tevens minder behoefte aan een luchtige vloerbedekking bestond.

Algemeen werd de dikke rolmat gebezigd en wel als onderlaag van vaste kleden.

In tal van gezinnen en voorts in werkplaatsen, voornamelijk in Genemuiden en zijn omgeving, heeft men zich destijds met deze nijverheid, het rolmatten maken, beziggehouden.

Omstreeks 1911 zijn genaaide matten, de vlechtmatten, naar Duits voorbeeld vervaardigd, in zwang gekomen. Biezenvlechten wikkelde men tot blokken van verschillende vorm en naaide ze aaneen. Fraaie patronen verkreeg men door de blokken op uit-

eenlopende wijzen samen te voegen. Heel veel van deze blokmatten zijn de eerste jaren na de vorige wereldoorlog naar Amerika verscheept.

Tot de populariteit van de biezenmatten en voorts van de russenmatten in het westen van het land heeft de activiteit van de mattenschippers van Blokzijl met zijn ondernemende bevolking veel bijgedragen. Tegen het voorjaar, als de schoonmaaktijd naderde, voeren tal van Blokzijligers met hun lading matten naar verschillende streken uit om met Pinksteren terug te keren. Van de plaats waar men zich tijdelijk gevestigd had, ging men zijn koopwaar uitventen, aanvankelijk van een kruiwagen gebruik makend, naderhand op een hondekar en nog later met paard en wagen.

Tot matten is de handel niet beperkt gebleven. Langzamerhand ging men ook karpetten e.d. verkopen. De schuit werd ten slotte een ware winkel. Een schat van vak- en mensenkennis deed de serieuze straathandelaar op. In tal van plaatsen in het land hebben ondernemende mattenschippers zich blijvend op de vaste wal weten te vestigen, niet zelden hun zaak tot grote bloei brengend. Het meest bekende voorbeeld daarvan vormt wel de zaak van Pander.

De dikke rolmatten onder de vaste kleden zijn later door viltpapier vervangen. Chinamat en cocosmat hebben de andere matten verdrongen. De kunstige blokmatten hebben helaas eveneens haar tijd gehad, hoe fraai ze het in menig interieur ook deden, hoe gaarne men ze in de serre gebruikte.

De oorlog heeft een tijdelijke opleving in het oude biezenbedrijf te zien gegeven. Menig artikel bleek, bij gebrek aan beter, geschikt uit biezen te kunnen worden vervaardigd. Hoog waren aanvankelijk de opbrengsten der biezenvelden voor het Kampereiland, die men reeds jarenlang niet meer gesneden had, maar de bies van voorheen was het toch niet meer. Haar fut had ze verloren! De zo gewaardeerde taaiheid ontbrak. Sedert de afsluiting van de Zuiderzee was onvoldoende slib tussen de biezen afgezet. De bies is uitgesproken een gewas van de klei.

Nog altijd worden nabij Genemuiden wat biezen gesneden. Door de uitvoering van de Zuiderzeerwerken zou het water weer zodanig in beroering zijn gebracht, dat wat slib wordt verplaatst en stellig komt dit de kwaliteit van de bies ten goede. Hetzelfde geldt voor een maatregel als het wat vroeger dan voorheen oogsten van het gewas. Vooral naar Duitsland vinden deze biezen haar weg.

En wat is het lot van de Zuidhollandse biezen uit de getijdendelta geworden? Hebben deze eveneens het veld moeten ruimen? Zijn de Puttershoekse biezenboeren soms ook al gedwongen geweest de bakens te verzetten, zoals hun collega's in Genemuiden met voortvarendheid hebben gedaan? Stellig niet! Maar het zijn hier ook geheel andere biezen. Er is nog een keuze bovendien: zoete, zoute en brakke- of bastaardbiezen.

Zeker van zijn zaak zal de biezenboer met een glimlach de koper een bos aanreiken om de soepelheid en stevigheid van zijn bies te laten beoordelen. En met trots zal hij, de voet

op de pluim van de bies geplaatst, laten zien, hoe fraai deze biezen schulpen. Zonder moeite weet hij ze van het ondereinde af tot aan de top toe in tweeën te trekken en het lint zal daarbij niet breken. Niet alleen blijkt het een sterke bies te zijn, maar juist deze laatste eigenschap maakt de allergrofste biezen hiervandaan zo gewild als zogenaamde kuipersbiezen. De kuiper legt het aldus verkregen lint tussen de duigen van het vat, de dichtheid daarmee bevorderend.

De meeste biezen hebben echter een andere bestemming. Voor biezenvlechten, waaruit de vloermatten immers worden vervaardigd, is deze zachte bies wel wat te schadelijk. Bovendien staat haar taaiheid het gemakkelijk naaien ervan in de weg. Het best voldoet de Zuidhollandse bies dan ook voor stoelzittingen. Kan men zich een fraaier biezenzitting denken dan van een goudgeel en ragfijn, zout biesje gemaakt? Die zijn er helaas te weinig. Men moet er om vechten. Brachten de veertig bunder zoute biezen voor Goudswaard van de N.V. 's Lands Gors te Strijen dit voorjaar niet veertig duizend gulden op? Om het andere jaar worden ze gesneden.

Ook de bastaardbies heeft een gewilde, gele kleur en dankzij grotere lengte en dikte laat ze zich voordeliger dan de zoute bies verwerken. Afzonderlijke platen brakke biezen zijn er niet meer. Bij voorkeur op de scheiding van zoet en zout water gaat men ze tussen de zoete biezen zoeken. Ze zijn dan ook nog duurder dan de zoute.

Wie goedkoper uit wil zijn, zal zich met een zoete bies tevreden moeten stellen en een wat groener tint voor lief dienen te nemen. De Duitser, die voor zijn stoelzittingen een blauwe bies vraagt, vindt in de zoete echter juist weer wat hij zoekt. Zoete biezen groeien er genoeg, doch niet alle hebben de gewenste eigenschappen. Wie zouden trouwens al deze biezen moeten snijden? De oogst valt in de periode van half juni tot begin augustus, een tijd dus, waarin overal volop werk is.

Verwerkers van de Zuidhollandse biezen zal men in Puttershoek en in de gehele Hoekse Waard vergeefs zoeken. Overigens zijn stoelenmatters door het gehele land heen te vinden. Veelal bij kleine hoeveelheden tegelijk worden de biezen afgenomen, telkens zes bossen tot een pak verenigd. Er worden in Nederland echter meer biezenzittingen gemaakt en vernieuwd dan men zou menen.

Tot ver buiten de grenzen is vooral de Zuidhollandse bies bekend. Naar België en Engeland, in mindere mate ook naar Duitsland, vindt ze haar weg. Voor een bedrag van bijna f 400.000.- werd in het jaar 1956 aan biezen uit Nederland uitgevoerd.

Van twee kanten snijdt hier het mes: veel geld brengen de biezen op en bovendien leggen ze nog kostbaar slib vast!

De zeegaten zullen gesloten worden, zo luidt het plan. Veel zal in het zuidwesten van het land wijziging ondergaan. De getijdenwerking wordt sterk beperkt. Heel lage en zeer hoge waterstanden gaan in dit deltagebied waarschijnlijk tot de hoge uitzonderingen behoren. Grote uitgestrektheden zullen nog slechts van tijd tot tijd onder water geraken. Een geregelde opslibbing

aldaar, zoals deze thans valt waar te nemen, blijft dan helaas achterwege. Wat zandige bodem is, wordt gedoemd zand te blijven. Wat laag is, kan niet anders dan laag blijven. Waar klei het zand afsluit, zal het kleidek zijn uiteindelijke dikte bereikt hebben.

In het onvermijdelijke dient men zich te schikken. Oneindig veel grotere belangen immers worden met deze ontwikkeling van zaken gediend. Valt echter in de periode, die ons van een sluiting der zeegaten scheidt , niet hoogst belangrijk werk op het gebied van landaanwinning te verrichten? Eist niet het landbouwkundig belang om veel meer dan tot dusverre in te grijpen in het natuurlijk verloop van de opslibbing, ten einde aldaar vast te leggen, wat er maar aan slik te verzamelen valt? Dient niet met alle ons ten dienst staande middelen gestreefd te worden naar een versnelling van het tempo van de aanslibbing?

Nergens in het land komen kosten en moeite, hieraan besteed, zozeer tot hun recht als juist in het onderhavige gebied, zoals de ervaring heeft geleerd. Treffende voorbeelden zouden daarvan getoond kunnen worden. Is het dan niet zaak deze hoogst belangrijke aangelegenheid voorrang boven alle andere projecten van dien aard te verlenen? Dient niet met bekwame spoed ook aan dit landbouwkundig aspect van de Deltawerken ernstige aandacht te worden geschonken?

Wat de geldelijke zijde van het vraagstuk betreft, hierbij zullen verschillende Ministeries betrokken zijn.

Om het gestelde doel te bereiken, zal een nauwe samenwerking tot stand moeten komen tussen:

griendtelers met hun rijke ervaring en een grondige kennis van de plaatselijke omstandigheden

deskundigen op het terrein van de landaanwinning

waterbouwkundigen

plantensociologen

deskundigen op het gebied van natuurbescherming en landschap

deskundigen op het terrein van de bodemkartering

bodemkundigen

cultuurmaatschappijen en

griend- en grondwerkers.

Voor alles zal moeten worden vastgesteld, welke terreinen in de eerste plaats de aandacht verdienen i.v.m. hoogte- en geografische ligging. Voor zover het Staatseigendommen betreft, zullen zich geen bijzondere moeilijkheden voordoen. Waar in deze op het particulier initiatief nauwelijks zal mogen worden gerekend, dient met particulieren eventueel een regeling te worden getroffen.

Waar planten op de slikken willen groeien, zal men moeten trachten deze te vermeerderen, welk onkruid het ook is.

Plantengroei betekent vastleggen van slib en, wat hier van niet minder groot belang is, het wil tevens zeggen doorworteling van de weke bodem. Greppels, die er tussendoor gegraven worden, blijven zodoende beter intact. Biezen zullen stellig een belangrijk aandeel in de begroeiïng van het slik hebben en, hoe dichter geplant, des te sneller de opslibbing.

Tot een directe bevordering van de plantengroei zal men zijn zorgen intussen niet mogen beperken. Bestaande dammen dienen verhoogd te worden. De uitvoering van eenvoudige kunstwerken, dammen, dammetjes en wiepen, zal niet achterwege kunnen blijven. De grondstoffen hiervoor, n.l. griendhout en bladriet, groeien in de nabijheid en mocht het eerste elders vereist zijn, zo kan ook het stuggere en grovere hout der hakhoutbossen zeer wel dienen.

Zoals met alle arbeid op biezenplaat en rietgors het geval is, betreft het ook hier getijwerk. Het in gereedheid brengen van materialen voor de vervaardiging van dammen en wiepen zal dan ook een welkome aanvulling op de andere werkzaamheden vormen.

Menigeen wacht hier een waarlijk mooie taak!

S 452
500 ex
Iu/V
7-3-1958